

Karel Liebscher

Na istarskoj obali¹

Pogled na Kvarnerski zaljev

Nakon dolaska na stanicu Sv. Petar u Šumi, južna se pruga austrijske željeznice grana u dva pravca. Jedan od njih odmiče prema zapadu i završava u Trstu. Drugi nastavlja prvobitnom putanjom i nakon nekoliko stanica stiže u selo Jurdani, nakon kojeg širokim lukom skreće za Rijeku.

Cijeli se ovaj put proteže brdovitim krajolikom koji je dio ne naročito privlačnog Krasa. Osim po pustoši i nelagodi, ovaj se put ni po čemu ne razlikuje od ostatka Krasa. Za razliku od obližnjih područja Hrvatske, ovdje teško da ćemo ugledati kamenite krajolike koji svojim divovskim stijenama, slikovitim siluetama i nadasve veličanstvenoj jedinstvenosti masiva ostavljaju dojam naročite ozbiljnosti. Najviši dijelovi terena na obzoru iscrtani su zamornom, jednoličnom linijom.

Nepregledni prostori prekriveni su sivim, kamenim gomilama. Na pojedinim mjestima vegetacija jedva da opstaje, na drugim pak potpuno nestaje zbog manjka vlage. Razbacane kuće ne razlikuju se znatno ni izgledom ni bojom od okolnih nizina posutih kamenjem, čime nimalo ne pridonose raznolikosti ove pustoši.

Dosada vreba sa svih strana. Tražeći mjesto da malo odmorimo oči, već umorni od ovog neprijatnog prizora radije skrećemo pogled.

Kamena se pustoš, spuštajući se niz padinu k moru, postupno mijenja. Vegetacija postaje gušća. Tu i tamo možemo ugledati hrastove gajeve i šume, mada pogled na njih svako malo ometa sivi planinski vapnenac. Konačno, pruga širokim lukom skreće do mjesta gdje se pred umornim očima pažljivog putnika pojavljuje veličanstven prizor – Kvarner!

---

¹ Ovaj je prijevod nastao na radionici “Češki putopisni tekstovi u prijevodu: izazovi i specifičnosti”, koja se pod vodstvom Matije Ivačića tijekom ožujka i travnja 2024. održala u tri navrata na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Radionica je dio popularizacijskih aktivnosti u sklopu međunarodnog znanstvenog projekta DIGEOCAT & Lib. (Research into representations of intercultural contacts in Czech travelogue texts from the Mediterranean up to 1918, using digital humanities), koji se bavi češkom putopisnom književnošću s područja Mediterana i koji financira Europska unija. Putopis Karela Liebschera (1851.–1906) *Na istarskoj obali (Na pobježi Istrie)* objavljen je u četirima nastavcima u češkom časopisu „Světozor“ 1888. godine i popraćen je ilustracijama samog autora.

Mirno leži obasjan suncem, poput ogromnog jezera obrubljenog impresivnim kolažom brdovitih i ravnih dijelova obale. Ovo prividno jezero okruženo je istočnim strminama Istre, čija se slikovita silueta okončava na vrhu Učke (Monte Maggiore) i naginje se u oštrim, ali gracioznim potezima prema trozuboj stazi Mala Učka (Monte Miniore), odakle najjužniji dio poluotoka ponire u morsko plavetnilo.

Planine koje se uzdižu iznad Rijeke u smjeru Dalmacije protežu se prema jugu i, stapajući se s istarskom obalom, čine naoko ravnu granicu ovog zaljeva. Međutim, ako pomnije promotrimo, primijetit ćemo da obale nisu zatvorene, već tvore kanal Mala vrata kojim se ovaj zaljev nalik jezeru spaja s otvorenim dijelom Kvarnera, zaljeva Jadranskog mora.

Ravni dio prividne obale čine dva otoka razdvojena kanalom Vela vrata – Krk i Cres (Veglia i Cherso). Između kopna i otoka Krka nalazi se Morlački (Velebitski) kanal, koji je zbog opasnih obala, skrivenih hridi i čestih udara bure dobro poznat moreplovcima.

Kada sam prvi put ugledao Kvarner, bio je miran i sunčan proljetni dan. Kroz sparinu se probijalo samo prigušeno nebesko svjetlo. Golema je površina mirno počivala poput blistavog ogledala u svom bajkovitom okviru. Slijevajući se s neba, srebrni se sjaj prelijevao preko mora i planina. Raštrkane kuće, sela i gradovi uz obalu presijavali su se u zrakama sunca, istovremeno iščezavajući s okolnim vrtovima i strmim planinama nad njima u plavičastu daljinu. Morem su, naizgled nepomično, plovili brodovi.

Sve u svemu bila je to slika veličanstvene mirnoće začuđujućih razmjera.

S ovog sam mjesta Kvarnerski zaljev vidio još nekoliko puta, ali nikada me nije privukao toliko kao kad sam ga spazio prvi put. Uzrok tomu djelomično se krije i u činjenici da je prvi dojam uvijek najupečatljiviji. Ali ne u potpunosti!

Ugođaj krajolika uvjetovan je godišnjim dobom, dobom dana i vremenom, faktorima koji ostavljaju dojam na našu dušu. No i vlastito raspoloženje u trenutku promatranja krajolika ravnopravno je s ostalim faktorima. Dojam koji ostavlja pogled na prirodu ovisi o našem raspoloženju.

Naravno, prvo se oni isprepliću dok jedan od njih ne preuzme prednost. Očito je da se to ne događa bez njihovog zajedničkog djelovanja.

Tko se umori od dugotrajnog gledanja u dosadnu okolinu i okrene pogled dok napokon ne ugleda lijep prizor, zasigurno će biti dvostruko svjestan njegovih prednosti, a dojam koji on izazove bit će mnogo intenzivniji nego ikad prije.

Međutim, kada vidimo sliku poznatog krajolika, često se zbog svih ovih okolnosti dogodi da se nehotice začudimo koliko smo drugačije vidjeli i doživljavali taj objekt u stvarnosti. Dojam je potrajao, ali okolnosti koje su ga pratile i prizivale iz sjećanja zauvijek su nestale.

Tako naravno nastaje ono često neslaganje između umjetnika koji nešto prikazuje i publike koja promatra njegovo djelo. Ista se stvar događa i kod opisivanja riječima. Želimo li postići sličan dojam pod kojim je nastala slika, uvijek je potrebno, koliko je to moguće, zauzeti sveobuhvatno stajalište s kojeg nam je neki krajolik prikazan – bilo da je to izvedeno kistom ili perom.

Uspomena koju mi je ostavio prvi pogled na Kvarnerski zaljev jedna je od najljepših sa svih mojih brojnih putovanja, a svakome tko opazi taj predivni kutak zemlje želim da se nađe u sličnim povoljnim okolnostima u kojima sam i ja pred njim ostao zanesen.

Posljednja postaja prije Rijeke, Matulji, na samo 210 metara iznad razine mora, mjesto je u kojem većina putnika za Opatiju (Abazzia) ili Volosko silazi s vlaka. Osim hrastova, tu su i oku ugodne sivo-zelene masline. Nastavljamo se spuštati prema moru na čiju obalu stižemo u blizini lijepog mjesta Volosko.

Prije mnogo godina, dok u ovim krajevima još nije bilo pruge, Volosko ili Volosko bilo je svojevrсна stanica za brojna goveda koja su se postojećom cestom iz Mađarske dovozila u Trst. Oko sat vremena dalje iznad Voloskog smjestilo se selo Veprinac, koje vjerojatno iz sličnih razloga svoje ime duguje mađarskim svinjama.

Volosko je lijepo priobalno mjesto sa malom lukom. Ovdje se stjenovita obala strmo uzdiže iz mora, što je dovelo do zbijenosti živopisnih kuća koje su svojim talijanskim karakterom same po sebi ugodne za oko.

Ove visoke građevine, poneke s tornjevima, počivaju na različitim temeljima i lukovima gotovo zalijepljenim za stijenu. Preko terasa i zidova visi bujni bršljan i drugo zelenilo, dok se šareno cvijeće veselo probija iza njih iz malenih vrtova. Bogate i raznolike boje fasada dodatno naglašavaju zelene škure koje imaju gotovo svi prozori.

Ravni i crjepovima prekriveni krovovi uočljivo strše, a brojni dimnjaci različitih oblika, koji izviruju iz njih, dostojno okrunjuju slikovitost pojedinih kuća.

Nad mjestom se uzdiže obronak planine, koji u podnožju prekrivaju vrtovi, iznad njih su hrastovi i kestenovi šumarci, dok u najvišim slojevima on prelazi u goli kamen. Sve se to za mirnog vremena zrcali u moru, a upadljiv odsjaj opisanoj slici dodaje nove čari.

Obalu i luku nerijetko čine živima razni brodovi, čime je ukrašena i okolina u pozadini.

Cesta prolazi kroz gradić kao dugačka glavna ulica s koje kroz brojne uske i strme uličice dolazimo do mora i luke. Te su ulice zbog svoje slikovitosti i raznolikosti vrlo zanimljive. Zbog strmine terena potrebno je spuštati se stepenicama vrlo neobične konstrukcije i prolaziti nadsvođenim prolazima koji vode do kuća sagrađenih jedne nasuprot drugih. Bistra površina mora u tim trenucima katkad zasja u pozadini kroz uski vidik, nadopunjujući te slike kao posebno dojmljiva pozadina.

Otpribliže u središtu mjesta nalazi se crkva koja se znatno nadvija nad ostalim kućama, u njezinom susjedstvu je ženski samostan, a malo iznad njega nalazi se groblje s kapelicom. Zabat kapelice prelomljen je s nekoliko proporcionalno raspoređenih otvorenih lukova u kojima su zvona, ukazujući na čisti talijanski stil. U sjeni dviju masivnih pinija prekoputa kapelice, grupiranih na posebno slikovit način, uzdiže se kuća zvana „Monte Verde“ (Zeleni vrh).

Građevina sama po sebi nije ni po čemu posebna, ali njezin položaj, kao i spomenute pinije, čine je toliko upečatljivom da zapne za oko svakome tko prolazi glavnom ulicom Voloskog.

S prozora se može vidjeti velik dio naselja te cijeli Kvarnerski zaljev. Budući da ovaj inače impozantan prizor narušava dio groblja koji se vidi, stranci ovdje ne uzimaju smještaj. Meni to ne bi smetalo, bez problema bih ostao ondje i proveo ondje nekoliko tjedana.

Ovdašnja su groblja također uređena u talijanskom stilu: nalikuju zimzelenim vrtovima.

Prođemo li kroz Volosko, ostavljajući za sobom posljednje gradske kuće, naći ćemo se na cesti kojom je vrlo ugodno hodati za lijepog vremena.

U vrtovima koji se rasprostiru s objiju strana nalaze se brojne dražesne vile, uglavnom novije gradnje. Njihov broj i dalje raste.

Neobične su šarene kuće nestale, ustupivši mjesto šarmantnim, ponekad čak i predivnim zgradama koje skrivaju sve vrste suvremenog komfora i čiji su eksterijeri ukrašeni bogatim stilskim pročeljima. Okružene su bujnim zelenilom i živim bojama bujne južnjačke vegetacije, dok u pozadini svjetluca i sja bistra površina Kvarnera.

U posljednjih 15 godina ova je obala, počevši od Voloskog pa prema jugu, postala traženo zimovalište bogatih stranaca. Planina koja se uzdiže visoko iznad obale štiti je od hladnih vjetrova. Brojni šumarci maslina, kestena i hrasta pružaju ugodnu svježinu za sunčanih dana. Ondje gdje sama priroda nije bila dovoljno darežljiva, dugogodišnji neumorni rad ljudskih ruku stvorio je na pustim kamenitim obroncima terasaste vrtove i vinograde. Iz malog sela udaljenog oko pola sata od Voloskog, Opatija (Abazzia) brzo se razvila u veličanstveno klimatsko lječilište. Međutim, ljudska marljivost i pohlepa djelomice su izbrisale onaj idilični pelud izvornosti ovdašnjeg krajolika na vrlo nepovoljan način.

Izgrađeno je nekoliko velikih hotela, uređen park, uređene su ceste uz more i poduzeto je apsolutno sve da se privuku stranci, zdravi i bolesni.

To podrazumijeva i onaj komfor bez kojeg ne može jedan dio ljetnih – bolje rečeno zimskih – posjetitelja koji tu borave.

Opatija uživa prednost male, ali dosta dobre luke, zaštićene kako liticama, tako i branom (molom) od golemih kamena, u koju sada mogu dobro pristajati i manji parobrodi. Lječilišni park nalazi se u susjedstvu luke, pa tko god siđe s broda, odjednom se nađe usred prekrasnog vrta.

Ovaj je park izvorno bio vrt, a pripadao je Villi Angiolini koja je bila prvo obitavalište za strance.

Međutim, na samom početku Villa Angiolina nije bila dostatna. Mnogi gosti boravili su i borave u kućama u naseljima blizu Opatije, gdje nemaju isti komfor kao u hotelima i vilama, ali uživaju u većem miru i tradicionalnom stilu života.

Te se kuće nalaze dijelom dolje uz ceste, dijelom raštrkane uzbrdo prema planinama, a naročito one na višem položaju pružaju čaroban pogled na cijeli kraj.

Sezona tu počinje u studenom i traje otprilike do sredine svibnja, kada prosječna temperatura već postaje neprijatna. Boravak ovdje pruža mnoga zadovoljstva. Ako ne puše

sjeverozapadni vjetar bura, čak i po kišovitom vremenu većina se dana može provesti u šetnji ili boraveći u vrtovima. Osigurano je uostalom i kupanje u moru bez ikakvih opasnosti.

Dok uživaju u ljepotama spokoja, jedna je od omiljenih razonoda kupališnih gostiju plovidba oko slikovitih obala raznovrsnim brodicama kojih u luci uvijek ima u izobilju.

Makar naizgled u mnogočemu slični, dijelovi su ove obale zbog svojih pojedinačnih obilježja ipak vrlo raznoliki i zanimljivi.

Obala se posvuda obrušava u more, poput gole hridi bizarnih, ponekad i čudesnih oblika. Njenu liniju tu i tamo prekidaju male uvale čiji su ogranci zvani punte naročito slikoviti. Do njih obično vodi mala udolina kojom, pod svodom bujne vegetacije, potok žustro hrli prema moru. Tijekom ljeta ovi potoci presuše, ali u proljeće, kada se planinski snijeg otopi, postaju sve bujniji i živahniji. Tomu svjedoče obilni nanosi koji u svakoj uvali oblikuju uzvišenu obalu.

Neprekidni udari mora o stijene erodiraju mekše dijelove kamena, tvoreći čudesne oblike pojedinih hridi. Mjestimice su prošarane bezbrojnim rupama i izgledaju poput ogromnog osinjeg gnijezda.

Drugdje kamene hridi padaju okomito u more – ovdje je obala posve nepristupačna, tvoreći nešto nalik bedemu u kojem tek tu i tamo zjapi crni otvor kakve pukotine ili velikog procjepa.

Iznad stijena krošnje su drveća, među kojima se ponegdje može vidjeti pokoja kuća ili vila.

Bogata tamnocrvena boja zemlje crvenice (*terra rosa*) nadopunjuje skladno obojeni akord sivo-modrih stijena i bujnog zelenila šumaraka.

Kad se konačno zasitimo ovih dinamičnih slika, dovoljno je samo pogledati prema moru da bismo pronašli ugodnu promjenu. Naime, predvečer, kada se sunce već skriva iza moćnog vrha Učke (Monte Maggiore), more i suprotna obala Kvarnera (Quarnero) zasjaju u punoj ljepoti bogatih boja.

Nakon približno sat vremena šetnje obalom južno od Opatije, pred nama se iznenada otvara poveću uvala koju obrubljuje gradić nalik na jaslice po imenu Ika.

Uvala je prirodna luka pa se uvijek može naći nekoliko većih ili manjih brodica, privezanih ili izvučenih na pješćanu obalu. Ika, naime, ima i svoje malo brodogradilište, što

stvara dodatnu vrevu i živost oko luke. Položaj gradića vrlo je povoljan – potpuno je zaklonjen od bure.

Nedaleko od malog mjesta Ike, uz cestu se nalazi omanja, usamljena crkvice.

Njezin vanjski izgled nije privlačan. Ali zakoračimo li unutra kroz mala vrata, nudi nam se zanimljiviji pogled.

Ovdje nas, međutim, neće iznenaditi nikakva veličanstvena, stilska arhitektura ili majstorsko slikarstvo srednjeg vijeka. Četiri jednostavna, obijeljena zida na koja se naslanja nekoliko plosnatih stupova nepoznatog stila zatvaraju cijeli prostor. Oltar ukrašen slikom upitne vrijednosti nije ni gori ni bolji od stotinu drugih u boljim crkvama.

Ono što nas iznenađuje i privlači jesu originalni ukrasi zidova i cijele unutrašnjosti ovog malog svetišta. Sva prazna mjesta na zidovima, čak i stupovima, ukrašena su raznolikim mornarskim predmetima.

Ovdje visi nekoliko slika koje prikazuju razne brodove na prilično jednostavan način, ali uvijek s činjeničnom točnošću.

Na jednoj vidimo kako se jedrenjak s trima jarbolima ljulja usred žustrih valova uzburkanog mora. Užad i jedra rastrgao je žestoki uragan koji divlje vitla tim dronjcima. Prednji jarbol slomljen – pramac u potpunosti pod zapjenjenim valovima – mornari kleče na koljenima, očajno se pridržavajući kako ih ne bi odnijeli valovi koji se valjaju preko broda. Ali visoko iznad broda lebdi svetac, držeći nad njim svoju zaštitničku ruku.

Iz podosta opširnog opisa ispod slike doznajemo imena i sve sudbine s prikazanog broda koji je gotovo čudesno preživio brojne bijesne oluje.

Drugdje brod sasvim mirno plovi tihim morem – ondje pak tone razbijen i posada na olupini pokušava se spasiti.

Osim slika, tu je obješeno i nekoliko vrlo spretno izrađenih maketa raznih brodova. Pojedinačna vesla, jedra, užad, mreže, mornarske kape, sidra, komadići željeza ili napola dotrajalo drvo, razno prstenje, oružje i ostali predmeti, čija namjena ni podrijetlo na prvi pogled nisu jasni, čine ovu neobičnu dekoraciju cijele crkve.

Uglavnom su to žrtveni darovi mornara ili njihovih obitelji, poklonjeni prije plovidbe ili nakon sretnog povratka s dalekih opasnih putovanja širokim oceanom. Svaki je predmet povezan s jednim ili više događaja koji bi zasigurno dali obilje materijala za razne koliko lijepo, toliko i istinite priče ili novele.

Dok putujemo cestom na jug, pojavljuje se sve više zadivljujućih slika. Vile su nestale. Pojedinačna raštrkana zdanja uglavnom su starijeg podrijetla, ali zato su slikovitija u okolnom

prostoru i u pojedinim detaljima. Priroda dobiva više šarma, lugovi prelaze u šume, vegetacija koja prekriva padine mjestimice postaje neprohodna, osobito u klancima. Masivni stogodišnji hrastovi hrabro šire svoje vijugave grane u zrak.

Još uvijek stjenovita obala obrušava se u more u još divljim i bizarnijim oblicima nego dosad.

Strme litice otoka Cresa, kojem smo se već približili, oštrije se ističu.

Njegove obale, koje su nam se iz Voloskog činile kao niske padine dižući se prema središtu otoka u oštri, duguljasti greben, sada nam se doimaju kao visoke stijene probijene uskim klancima i dubokim dolinama, koje okomito padaju u more.

Nakon otprilike sat i pol konačno dolazimo do mjesta Lovran.

Ono što je ranije rečeno o Voloskom vrijedi i za Lovran, jedina je razlika što ovaj grad po slikovitosti i šarmu još nadmašuje Volosko.

Luka ispod grada nalazi se pod dosta visokom stijenom na kojoj se uzdiže crkvice.

Cijeli grad već ima sasvim talijanski karakter.

Južno od Lovrana planinski se lanci strmo spuštaju u duboku dolinu koja se prostire do mora koje ovdje oblikuje veliki zaljev u obliku luka. Oštre litice s obje strane zaljeva strmoglavljuju se duboko u more, dok njegov unutarnji dio čini široka, svijetla, pješćana i ravna obala. Krovovi nekoliko kuća crvene se u moru zelenih maslina.

Grube stijene Krasa uzdižu se stubasto s obje strane; između njih se terasasto uzdiže modrikasta duboka dolina; donji dijelovi prekriveni su bujnom vegetacijom, dok su gornji slojevi goli kamen.

Iznad svega toga mirno stoluje tjeme velike Učke.

Pogled na ovu dolinu s mora jedan je od najspektakularnijih, a ujedno i najljepših na cijeloj istočnoj obali Istre.

Put koji ovom dolinom vodi do vrha Učke doista je mukotrpan, dug i naporan, ali pruža takvo obilje prirodnih ljepota da će onaj tko se ne libi ovog poduhvata ovdje naći veliko zadovoljstvo.

Osim ove rute, postoji još jedan vrlo povoljan način da se dođe na vrh Učke. Do sela Vela Učka, sat vremena ispod najviše točke vrha, možete se voziti cestom koja presijeca planinski masiv neposredno ispod vrha.

Pogled koji nam se pruža s vrha Učke ima brojne prednosti u odnosu na poglede s drugih jednako glasovitih mjesta koja su također poznata kao traženi vidikovci.

Mislimo na onaj spoj pogledâ na more, kopno i otoke, koji cijeloj slici daje neobičnu šarolikost i šarm.

Polu vidika čini more – pola kopno. Na sjeveru i istoku uzdižu se moćni planinski lanci koji se postupno zamagljuju, sve dok se daleko na obzoru gotovo ne stope s nebom kao blijedoplave siluete alpskih grebena.

Na jugu i zapadu proteže se vodeno prostranstvo Jadranskog mora i Kvarnerskog zaljeva, prošarano brojnim otocima koji se spajaju sa slikovitom razvedenom obalom Dalmacije i nestaju u plavoj daljini.

Istarsko se kopno, sa svojim sivim vapnencem, lijepim vinogradima, svjetlucavim rijekama i bijelim gradićima, pruža pod promatračem u modrom zagrljaju mora.

Kamogod pogledao, svugdje ćeš vidjeti različitost, svugdje drugačiju sliku, ali uvijek lijepu i jedinstvenu.

Ne želim ovdje ulaziti u detalje cjelokupne slike, samo preporučam da uložite malo truda i po lijepom se danu uspnete na vrh Učke želite li uživati u panorami koja nije ista kao stotinu drugih.

Iako pogled na Učku s mora pruža sliku grandiozne i skladne prirodne ljepote, to ne znači da je time šarm istarske obale iscrpljen.

Putujemo li dalje na jug, proći ćemo pored naselja Kraj, već dosta iznad razine mora, i uskoro na visokoj stijeni koja se strmo obrušava u more opaziti pitoreskno mjestašce Mošćenice.

I dok nas upravo opisani prizor Učke ostavlja bez daha zbog njezine prirodne ljepote, ovdje smo pak zadivljeni mukotrpnim radom ljudskih ruku koje su na vrhu strmoglavog stijenja izgradile živopisno naselje koje zajedno sa slikovitim okruženjem stvara jednako lijepu sliku. Dok se pri pogledu na Učku planinski masivi i mračne sjene dubokih dolina doimaju kao jedna golema cjelina, ovdje nas mami zanimljiva raščlanjenost na arhitektonske detalje upotpunjene

vegetacijom, stijenama i morem. Poput gnijezda odvažne grabljivice, mala skupina kućica smjestila se na kružnom vrhu stijene kojoj se ne može pristupiti s mora.

Nigdje nećeš uočiti ni ulaz, ni vrata, ni dveri na koja možeš ući. Kuće kao da izrastaju iz stijena na čvrstim temeljima tu i tamo ojačanim potpornim stupovima. Te su kuće povezane u kameni krug čije je središte, a ujedno i najviša točka, crkva s masivnim, ali u cjelini i pojedinim detaljima dobro građenim tornjem.

Cesta u velikom luku vijuga dolinom koja se baš ovdje spušta prema moru, dok ravnomjernim usponom ne dosegne visinu na kojoj leže Mošćenice.

Jedini je ulaz u gradić kroz prolaz sa šiljastim lukom, kojim ne mogu proći ni kočije. Mošćenice cijelim svojim položajem ukazuju na to da je i bez pravih zidina ovaj grad nekada bio prilično dobra mala utvrda.

Ulice unutar grada uske su i krivudave zbog zbijenih kuća na malom prostoru vrha stijene. U svojoj slikovitosti daleko premašuju ranije opisane slične uličice u Voloskom i Lovranu.

Zbog visoke nadmorske visine Mošćenica pruža nam se širok i prekrasan pogled na more i njegovu stjenovitu obalu.

Ovdje obala poprima svoj najstrmiji oblik; vegetacija je bujna i bogata. Južnije divljina ponovno jenjava, dok se stjenovite obale konačno ne preobrazu u močvarne ravnice oko Pule.

Cijeli ovaj dio obale, počevši odmah nakon Rijeke, ima osobit karakter zahvaljujući geografskom položaju, geološkoj formaciji tla, vegetaciji i stanovništvu. Ne može se, doduše, usporediti sa slikovitim obalama Dalmacije, ali zasigurno je jedan od najinteresantnijih dijelova obale naše monarhije.

Stanovnici obale slavenskog su porijekla (Slovenci i Hrvati), na što upućuju nazivi mjesta koji su se, usprkos neprestanom širenju talijanskog jezika, posvuda očuvali.

Talijani su, međutim, zaposjeli obale i šire se neumorno u unutrašnjost zemlje, potiskujući zbog raznih nesretnih okolnosti slavenske narode, unatoč tomu što su upravo oni najstariji i najbrojniji u cijeloj zemlji. Većina stanovništva bavi se pomorstvom. Zapanjujuće je kakvom su ljubavlju privrženi svojoj domovini. Mnogi su pomorci ovdje, gdje je nekoć bila njihova kolijevka, izgradili kuće ili kućice, a kamene obronke oko njih mukotrpnim su radom preobrazili u plodne vrtove.

Mnogi odavde odlaze na otvoreno more, ostavljajući svoje najmilije, i vraćaju se nakon 2–3 godine kako bi se odmorili i pripremili za novo daleko putovanje.

U svakoj obitelji barem je jedan član stalno na moru. Domaće stanovništvo bavi se neizdašnom i napornom poljoprivredom, u manjoj mjeri i ribarstvom. Ovdje ono nije onih razmjera kakve zahtijeva izobilje riba u Kvarneru.

Uzrok leži u tomu da ribari iz Chioggie od davnina imaju pravo loviti milju od austrijske obale, zbog čega predstavljaju snažnu konkurenciju Istrijanima.

Najizdašniji i stoga onaj koji se najviše prakticira jest lov na tunu koja se ponekad približava obalama u velikim jatima.

Na povoljnim mjestima u tu se svrhu podižu visoke ljestve koje se kao promatračnice uzdižu iznad razine mora.

Odatle gleda čuvar kojemu povišeni položaj omogućuje pogled na vodu i koji će dati znak kada su jata riba na mjestima pogodnim za ribolov. No, kako taj promatrač ne bi preplašio ribe, njegovo mjesto uvijek zauzima čovjek od slame da bi se morske životinje naviknule na ovu neobičnu pojavu i, smatrajući je vjerojatno sasvim prirodnom, mirno se približile gotovo pod samu promatračnicu gdje konačno upadaju u ruke spremnih ribara.

Uvala Preluk kod Voloskog najomiljenije je mjesto za tu namjenu i ovdje se može vidjeti nekoliko takvih ljestava koje sa svojim umjetnim ili živim promatračima uvijek čine zgodni dekor slikovitih obala.

Ljudi koji nastanjuju obalu ne nose više nikakve nošnje; njih su doseljenici još davno potisnuli u unutrašnjost.

Možemo vidjeti samo Istrijane koji dolaze s planina, odjevene na način naših Slovaka.

Uske, svijetle hlače, smeđa, čupava bluza stegnuta u struku i nezaobilazne sandale čine mušku nošnju. Slično su odjevene i žene, samo što su njihove bluze najčešće bez rukava, ostavljajući mjesta za široke rukave košulje s resama. Njihove košulje nisu ukrašene.

S vremena na vrijeme može se vidjeti stanovnik Ćićarije koji se, naročito kad je u pitanju ukras i izgled ženske nošnje, razlikuje od ostalih Istrijana.

Ćići žive u nekoliko naselja na sjevernim padinama Vena i Krasa; siromašni su rudari, ali sve su do sada zadržali svoj karakter. S vremena na vrijeme, naročito za važnih praznika,

oni se sa svojih planina spuštaju u istarske luke (u Volosko, Iku, Lovran) kako bi se na duže vrijeme opskrbili trpkim dalmatinskim vinom i drugim potrepštinama. Tom su prilikom uvijek svečano odjeveni i ostavljaju vrlo lijep dojam. Žene se posebno ističu po svojoj ukrašenoj frizuri u koju rado upletu crvene, bijele i žute vrpce. Neizostavna bluza obrubljena je ukusno izrađenim pojasom u boji. Suknje su obično prošarane prugama u crvenoj i žutoj boji. Čarape su debele, vunene, a sandale upletene od tankih remenčića izlaze „u špic“. Muškarci se nošnjom ne razlikuju od ostalih Istrijana.

Vino prenose u plitkim bačvicama koje, kao i sve ostalo breme, na svojim širokim leđima uvijek nose isključivo žene.

Istrijani su većinom pobožni, vole pjevati i plesati, no osobito u primorskim mjestima njihovoj pjesmi nedostaje ljupkosti. Tu i tamo možeš čuti monotonu pjesmicu koja nakon nekoliko taktova završava svojevrsnom kadencom, a ona nažalost djeluje kao neuspjeli pokušaj da se u pjesmu unese malo melodije.

Skoro svi Istrijani po vjeroispovijesti su rimokatolici; u nekim se dekanatima služba Božja odavno obavlja na slavenskom jeziku.

Istrijani koji žive podno strmih litica Krasa na obalama tajanstvenih rijeka skloni su, naravno, praznovjerju. Posebno je ukorijenjeno vjerovanje u vampire.

Naime, običan puk vjeruje da neki ljudi žive još dugo nakon svoje smrti. Za to im je, dakako, potrebna hrana. Noću napuštaju svoj grob kako bi kao vampiri iz svojih bližnjih isisali krv koja će ih još godinama držati na životu, dok njihove žrtve kopne i prerano napuštaju ovaj svijet.

Ako netko iz bilo kojeg razloga premine pod sumnjom da je vampir, često se dogodi da mu njegovi bližnji čvrsto pribiju ruke i noge za dno lijesa kako ne bi mogao odlaziti na već spomenute noćne izlete. Unatoč zabranama nadležnih vlasti, ova se brutalnost još uvijek često ponavlja.

Tijekom svog boravka u Abazziji bio sam svjedok uhićenja nekoliko osoba koje su na jednom od svojih rođaka upotrijebile to zaštitno sredstvo. Cijela ta mala drama odigrala se u kućici koja stoji uz cestu južno od Abazzije, stotinjak koraka iza posljednjih građevina.

Stanovništvo u unutrašnjosti zemlje uglavnom živi od poljoprivrede, ali ona je na vrlo niskoj razini, dijelom zbog lošeg tla, a dijelom zbog nedostatka umjetnih pomagala (Istra

nema ni poljoprivrednih škola; uz to postoji nedostatak vode i cesta). Uglavnom se siju kukuruz, žito i pšenica; uzgajaju se vinova loza, murve i masline. Šumarstvo je također u lošem stanju. Uzgoj stoke nije značajan. Najviše je loših ovaca, koza i magaraca, malo je goveda, a još manje konja.

Industrija i trgovina slabo su razvijene zbog nedostatka vode, kapitala, radne snage i plodne zemlje. Industrija je zapravo ograničena samo na obalu, gdje se glavnom granom smatra proizvodnja morske soli, koja se prakticira na južnoj i istočnoj obali.

Osim toga, tu su industrija svile, proizvodnja ugljena i razni obrti. Trgovina zbog navedenih uzroka također stagnira. Pretežno se izvoze sol, drvo, koža i vino.

Sve što je značajno, interesantno i lijepo nalazi se uglavnom na obali, što znači da boravak ovdje nudi koliko ugone, toliko i zanimljivosti, za što najveću zaslugu ima more. Taj stalno promjenjivi pogled na more, ali uvijek moćan i lijep, jedna je od najvećih čari koja zasigurno svakome ostavlja dragocjene uspomene za sva vremena.

Unatoč tomu, nakon dužeg boravka ovdje ponovno sam se zaželio našeg dragog i mirnog češkog kraja.

Vrativši se u naše sjenovite, mirisne šume, bujne livade kojima mirno teku krivudavi potoci kraj joha i vrba, gdje se u zelenilu voćnjaka kriju naše kućice, ponovno sam spoznao staru istinu da drugdje doduše ima mnogo ljepota, veličanstvenosti i romantičnosti, ali kod nas više poezije.

Prevele Jana Perutka, Franka Radetić, Josipa Teskera i Lara Varjačić

Za objavu priredio Matija Ivačić

* Nijedan dio ovoga teksta ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez pisanog dopuštenja priređivača (Matija Ivačić) i prevoditeljâ.